

ВІДТВОРЕННЯ НЕПРЯМИХ КОЛОРАТИВІВ У ПЕРЕКЛАДІ (на матеріалі перекладів творів Ф. Г. Лорки та Е. А. По)

Статья посвящена проблеме перевода цветовой лексики с испанского и английского языков на русский язык. В частности, проанализированы русские переводы стихотворных произведений Э. По и Ф. Лорки с учетом специфики передачи колоративов. Очерчены особенности художественного перевода цветовой лексики.

Ключевые слова: перевод, колоратив, номинация, воспроизведение непрямых колоративов.

The article is devoted to the problem of translation of colour lexicon from Spanish and English into Russian language. In particular Russian translations of poetic products of E. Po and F. Lorki specificity of translation coloratives into Russian are analysed. Features of a literary translation of colour lexicon are outlined.

Key words: transfer, colorative, nomination, reproduction of indirect coloratives.

Проблема перекладу колоративної лексики пов'язана передусім з лінгвокультурологічною специфікою мов, що беруть участь у процесі перекладу. Проблемі перекладу кольорознав присвячено один з розділів монографії У. Еко, де відомий дослідник намагається пояснити специфіку перекладу колоративів з латинської та давньогрецької мов [5: 426–439]. При цьому У. Еко говорить про метафоричне мислення античних авторів, що дозволяло використовувати настільки специфічні лексеми для найменування відтінків одного кольору, що сучасному реципієнтові майже не можливо зрозуміти, про які кольори йдеться. Якщо “основні” колірні лексеми більшою мірою мають відповідники у всіх мовах індоєвропейської сім'ї, то непрямі кольороназви, що виникли на основі асоціативних семантичних зв'язків,

завдають певних труднощів перекладачеві, що й зумовлює *актуальність нашої статті*.

Дослідженню відтворення семантики колоративів у перекладі присвячено дисертаційну роботу І. В. Ковальської, виконану на матеріалі української та англійської мов. Увагу звернено на специфіку перекладу колірних лексем і фразеологічних одиниць, що містять колірний компонент. Дослідниця вказує, що переклад колоративів здебільшого не викликає проблем, тому що колірна характеристика є універсальною для української та англійської мов. Але колоративи метафоричного типу вимагають іншого перекладознавчого підходу. Тут можна використати покомпонентний переклад, який “створює подібний за змістом і стилістичними якостями словесний образ та зумовлюється близькістю метафоричних значень, асоціативних зв’язків і особливостей сполучуваності колірних лексем”, однак навіть цей підхід “не забезпечує адекватності відтворення, якщо кольоропозначення мови перекладу не містить конвергентних конотативних сем, особливо значущих для створення образу оригіналу, або якщо експресивний ефект зумовлено переважно формально-звуковим аспектом образу” [3: 14].

Інший підхід до перекладу колірної лексики полягає в тому, що змінюються акценти щодо основного колірного компонента лексеми в бік збільшення або зменшення. Такі додаткові компоненти компенсують відсутні семі, що не входять до відповідника мови-сприймача. Необхідність вилучення колірної лексеми або колірного компонента, на думку І. В. Ковальської, не спричиняє серйозних семантико-стилістичних втрат, якщо йдеться про переклад колірних метафор [3: 15], тому що вони замінюються адекватними авторськими тропами.

Якщо найменування основних кольорів практично не викликають проблем під час перекладу, то непрямі, які по суті є метафорами, вимагають від перекладача певного образного мислення і поетичних здібностей. У таких випадках необхідно не лише буквально відтворити колірну метафору, а подати або відповідник з іншої мови, або віднайти власний колоратив метафоричного типу, що більшою мірою передасть авторську ідею. Крім того, проблеми виникають і під час перекладу колірних фразеологізмів, що не завжди мають відповідники.

Метою нашої статті є вивчення проблем перекладу колірної лексики на прикладі російських перекладів ліричної поезії іспанського автора Ф. Г. Лорки та англійського Е. По. Ми обрали тексти лише

для ілюстрацій специфіки перекладу колірної лексики, тому нашим завданням було продемонструвати особливості перекладу іспанських та англійських колоративів засобами російською мови.

Під час аналізу перекладу лірики Ф. Г. Лорки, зробленого А. Гелескуломмі (російський переклад), простежили особливості перекладу непрямих колірних номінацій у російському тексті, а також прямих, російськими відповідниками яких було обрано непрямі.

Лексема для найменування основного кольору *verde* традиційно перекладається російським відповідником *зелений*, напр.: ісп. *Y los gitanos del agua, levantan por distraerse, glorictas de caracolas y ramas de pino verde* перекладено *А волны, цыгане моря, играя в зеленом мраке...* Лексеми на позначення зеленого кольору, які в іспанській мові вжиті в переносному значенні, найчастіше відтворюються за допомогою непрямих, образних, тобто непрямих колоративів. Так, напр., словосполучення *verde baranda* перекладено російською не буквально “зеленые перила”, а “ледяные перила”, але в іншому місці маємо *verde carne, pelo verde* (букв.: “зелене м’ясо, зелене волосся”) подано в перекладі таким чином: рос. ...и *зелень волос и тела...* Тобто колоратив збережено, проте замість ад’єктиву обрано субстантив, що об’єднує два предмети — тіло і волосся.

На позначення синього кольору використано кілька непрямих номінацій. Так, на позначення кольору неба в іспанській мові використовують слово *celeste*, напр., у Ф. Г. Лорки читаємо: ...*San Cristobalof desnudo, lleno de lenguas celestes*, а в перекладі маємо: *Святым Христовом вырос нагой великан небесный...* Тут наявний російський відповідник на позначення такого відтінка синього кольору, який нагадує колір неба. Маємо буквальный переклад. Так само відтворено в перекладі і непрямий колоратив і наступного поетичного рядка: ...у *una corta brisa, encuesta, salta los montes de plomo*. У перекладі читаємо: ...а *южный ветер гарицует, будя свинцовые круги...* (в оригіналі буквально — “свинцовые горы”), тобто колоратив передано відповідним прикметником. Проте зафіксовано випадок, коли в перекладі наявна колірна лексема, відсутня в тексті оригіналу. Переклад: *За голубой ежевикой у тростникового леса...*, але оригінал звучить таким чином: ...*pasadas las zarzadoras, los juncos y los espinos...* Буквальний переклад слова *zarzadoras* — “кусти ежевики”, тут колоратив відсутній, а в російському тексті він з’являється. Хоча йдеться і не про переносне колірне значення, проте цей приклад демонструє появу колірної лексики в перекладі, коли субстантив має закріплену колірну характе-

ристику і вона сприймається читачем як доцільна додаткова деталь, що не впливає на зміст тексту.

Наявний випадок і зворотного характеру, коли пряма колірна номінація передається непрямою. Так, в оригінальному тексті маємо найменування основного синього кольору: *Abre en mis dedos antiguos la rosa azul de tu vientre*, а в перекладі *Раскрой в моих древних пальцах лазурную розу тела...* Проте іспанський колоратив *azul* перекладається буквально як “синій”, а в перекладі його замінено на “лазурний”, що, на думку перекладача, більшою мірою створює романтичний настрій, тому що в російській мові належить до непрямих номінацій, частотних для поетичного мовлення.

Колірні номінації на позначення жовтого кольору мають певні особливості при перекладі. Так, непрямі колоративи перекладено або прямими, або іншими російськими. Наведемо приклади. Так, в тексті оригіналу маємо: *...la monja borda alhelies sobre una tela pajiza*, а в тексті перекладу: *...она левкой вышивает на желтой ткани покровы...* Проте в іспанській мові лексема *pajiza* вказує на світло-жовтий колір, буквально “солом’яний”. Інший варіант неадекватного перекладу непрямих лексем на позначення жовтого кольору: ісп. *...y el obispo de Manila ciego de azafrañ y pobre...* Відтінок жовтого кольору названий у Ф. Г. Лорки *azafrañ* — буквально “шафрановий”, проте в перекладі читаємо: *...И на торжественной мессе, слепой, лимонный и хилый...* на нашу думку, переклад у цьому випадку дещо спотворює оригінальний текст, тому що зміна колоративу пов’язана і зі зміною мотивації непрямої номінації (від шафрану до лимона), що певним чином змінює сприйняття як кольору, так і фрагмента поетичної дійсності.

Ситуація з лексемам на позначення червоного кольору взагалі цікава: вони наявні в перекладі, проте взагалі відсутні в тексті оригіналу, тобто в аналізованому матеріалі ми не зафіксували жодного — як прямого, так і непрямого — найменування червоного кольору. Але перекладач відчув імпліцитну колірну семантику, що і відбилося в перекладі. Так, ісп.: *...la tarde colgadj a un hombro, dando una larga torera* перекладено в такий спосіб: *...и стелет багряный ветер поверх ручьев и колосьев...* Проте в оригіналі вітер колірної характеристики не має. В іншому місці читаємо: ісп. *Antonio Torres Heredia, Camborio de dura crin, moreno de verde luna, voz de clavel varonil*. Переклад подає такий варіант рядка: *Антоньо Торрес Эредья, прядь — вороненный свиток, зеленолунная смуглость, голоса алый цветок*. Як бачимо, в іспанському тексті наявний лише прямий колоратив на позначення зеле-

ного кольору *verde*, який майже буквально відтворений в перекладі, лише замість словосполучення “зеленая луна” наявний оказіоналізм “зеленолунный”. Однак поява колоративу *альї* відповідає лише іспанському *clavel varonil* — буквально “мужественная гвоздика”, тобто лише зазначено назву квітки — гвоздики, яка в перекладі перетворилася на абстрактну квітку яскраво-червоного кольору.

Номінації ахроматичних кольорів передані досить обмежено. Маємо непрямий колоратив на позначення чорного кольору в іспанському тексті: *Que pena! Me estoy poniendo de azabache, carne y ropa...* У перекладі читаємо: *Тоска! Смола я чернее и черной тьмой одета...*, тоді як тут колоратив *азабаче* слід перекласти “чорний, як агат”, а буквальный переклад буде: “становлюсь цвета вороньего крыла”. Звісно, порівняння за кольором з вороном традиційно в російській та українській культурі асоціюється з чорним кольором, тому перекладач вчинив досить вільно, застосувавши пряме найменування чорного кольору і порівняння іншої семантики — “чорний як агат” і “чорний як тьма”.

Відтінки ахроматичних кольорів взагалі називаються Ф. Г. Лоркою по-різному — від чорного та білого — до срібного, проте в перекладі наявні певні трансформації. Напр.: *...sin luz de plata en sus copas. Los brboles han crecido...* перекладено як *...врасстая в безлунный сумрак, ворчали деревья глухо...* В іспанському тексті ми маємо непрямий колоратив *luz de peata*, який буквально перекладається “кольору срібла”, проте в російському перекладі колірна семантика відсутня, а словосполучення *безлунный сумрак* навпаки вказує не на срібний колір, а на відсутність будь-яких кольорів. В іншому місці зустрічаємо появу колоративів там, де в іспанському тексті їх не було: ісп. *...la mitad llenos de lumbre, le mitad llenos de frío...* подано в російському перекладі таким чином: *...то лунным холодом стыли, то белым огнем горели...* В іспанському варіанті ми маємо буквально “то були повні вогню, то були повні холоду...” Перекладач досить вільно подає текст, додаючи характеристик таким явищам, як вогонь і холод, причому вогонь стає білим, чого немає в оригіналі.

Отже, під час перекладу непрямой колірної лексики з іспанської мови на російську маємо такі характерні тенденції: по-перше, номінації основних кольорів здебільшого перекладено буквально відповідними лексемами, проте наявні і випадки асиметрії, коли замість назви основного кольору вжито непрямий колоратив, і навпаки; по-друге, непрямі колоративи узуального характеру в переважній біль-

шості випадків або відтворені іншими російськими колоративами (як прямими, так і непрямыми), тобто актуалізовано концептоферу російської мови, або замінені описовими зворотами метафоричного типу; по-третє, колірна семантика не завжди має відповідність в оригіналі і перекладі, адже не іноді під час перекладу колоративи зникають, а іноді — навпаки — з'являються, коли в оригіналі їх не було.

Для порівняння специфіки перекладу колірної лексики ми проаналізували переклади ліричних віршів Е. А. По, зроблені в різні періоди російськими перекладачами і відомими поетами. Для адекватності порівняння ми залишили ті самі умови: переклади, зроблені російською мовою. Ми переакцентували завдання дослідження: не лише окреслити специфіку відтворення в перекладі колоративів, а й порівняти різні переклади одного тексту з метою встановлення їхньої адекватності тексту оригінального твору. Насамперед нас цікавили колірні метафори та їх відтворення в перекладах.

Так, було зафіксовано явища, подібні до зазначених в перекладі лірики Ф. Г. Лорки, зокрема, заміни прямих назв кольорів непрямыми і навпаки. Так, напр., *Beyond the line of blue — / The boundary of the star...* перекладено в такий спосіб: *Где лазурный шатер / Гложут звезд пламена...* (переклад В. Топорова), тобто пряма номінація на позначення синього кольору в англійській мові *blue* передається перекладачем непрямым колоративом — *лазурный*. Гадаємо, що перекладач вжив непряму номінацію з огляду на наявну в ній образність, яка більшою мірою передає поетичну тональність вірша.

Загалом перекладачі досить вільно поводитися як з колірною, так і з неколірною лексикою, замінюючи її часто колоративами. Так, в оригіналі читаємо: *For her these lines are penned, whose luminous eyes...* Тут маємо метафору, що можна перекласти як “яскраві, блискучі, світлі очі”. Проте в перекладі А. Щербакова з'являється непряма колірна номінація денотативного типу: *Фиалковым очам, затмившим Диоскуров...*, яка навіть приблизно не відповідає семантиці слова “блискучий, яскравий”. У перекладі В. Брюсова обрано більш вдалий, на нашу думку, варіант: *Фантазия — для той, чей взор огнистый — тайна!..* У цьому разі збережено первинну семантику означення, проте додано і колірний компонент, який властивий в російській мові прикметнику *огнистый* в переносному значенні.

Інший приклад засвідчує переклад непрямої колірної номінації *golden* у значенні “золотий”. В оригіналі маємо: *Exhales from out her golden rim...* У перекладах наявний словотвірний варіант — не відповід-

ник золотий, а спільнокореневе слово золотистий: ...чей золотистый ореол... (пер. А. Еппеля) та інший переклад: ...дышал от чаши золотистой (пер. К. Бальмонта). Проте ці лексеми є семантичними синонімами, вони відрізняються лише ступенем інтенсивності ознаки, тому переклади відтворюють зміст оригіналу.

Тепер розглянемо останню строфу з відомого вірша Е. По *To Helen*, який багаторазово перекладали російською мовою. В оригіналі маємо: *Lo! In yon brilliant window-niche / How statue-like I see thee stand, / The agate lamp within thy hand! / Ah, Psyche, from the regions which / Are Holy-Land!* З огляду на те, що в тексті оригіналу наявні одночасно дві непрямі колірні номінації — *brilliant window-niche* (тут букв.: “діамантове нічне вікно”, тобто вікно світиться, виблискує, як діамант) та *agate lamp* (букв.: “агатові лампа”, тобто лампа агатового кольору). У перекладах маємо як відтворення колоративів, так і модифікації. Проаналізуємо переклад В. Брюсова: *В окне, что светит в мрак ночной, / Как статуя, ты предо мной / Вздымаешь лампу из агата. / Психея! Край твой был когда-то / Обетованною страной!* Тут відсутній колірний компонент, пов’язаний з відтінком блиску діаманта, проте сказано, що вікно світиться, але наявна вказівка на те, що лампа з агата. Нам здається, що переклад не дуже точний, бо виходить, що лампа виготовлена з напівдорогоцінного каміння, але, на нашу думку, автор мав на увазі все ж таки колір, а не матеріал. Отже, зміст передано максимально близько до тексту, але колірна лексика замінена.

В іншому перекладі, навпаки, бачимо перевантаження тексту колірною лексикою: *Тебя я вижу в блеске окон / С лампадой в мраморной руке, / И гиацинтовый твой локон / Созвучен певческой тоске / о райском далеке.* Тут збережено семантику, що репрезентує непрямий колоратив *діамантовий* у вигляді словосполучення *в блеске окон*. Однак з’явилася нова лексема — *гіацинтовий* на позначення кольору волосся. Це не зовсім зрозуміла ідея перекладача з огляду на те, що *гіацинтовий* позначає відтінок синього кольору, а уявити волосся такого кольору важко.

У перекладі К. Бальмонта максимально відтворено текст оригіналу: *Вот, я вижу, я вижу тебя вдалеке, / Ты как статуя в нише окна предо мной, / Ты с лампадой агатовой в нежной руке, / О, Психея, из стран, что целебны тоске / И зовутся Святою Землей!* Проте тут зникла колірна характеристика блискучого, як діамант, вікна.

В іншому прикладі маємо в оригіналі два колоративи на позначення жовтого кольору: *Banners yellow, glorious, golden, / on its roof did float*

and flow... У буквальному перекладі “прапори жовті, славні, золоті”... проте перекладачі пропонують досить різноманітні варіанти. Найпростіший шлях обрав М. Вольпін, який об’єднав колірну семантику таким чином: *Гордо реяло над башней / Желтых флагов полотно...*, тобто усі відтінки, подані в оригіналі, поєднано в єдиний жовтий колір. У перекладі К. Бальмонта актуалізовано колірну семантику лексеми *золотий*, навіть створено нову колірну метафору на її підставі: *Бились знамена, горя, как огни, / Как золотое сверкая руно...* Крім того, семантику жовтого кольору підкреслено компаративом *горя, как огни*, що відсилає до непрямого колоративу *огненный*, який теж в переносному значенні використовується на позначення яскраво-жовтого кольору. Отже, в цьому перекладі двічі актуалізовано колірну семантику відповідного відтінка, тому він максимально передає авторську ідею. В наступному варіанті перекладу рядків додано колоратив, якого не було в тексті оригіналу: *Там на башне, — пурпур, злато, — / Гордо вились знамена...* (В. Брюсов). Крім того, відбулася субстантивізація колоративів, тоді як в Е. По вони є прикметниками. Однак зміст тексту цей варіант теж передає відповідним чином, тому що вказує на урочистість описаного явища. Дійсно, урочистість лексем *злато* і *пурпур* доречно в цьому випадку.

У цьому ж вірші Е. А. По наявний уривок тексту з прямим колоративом на позначення основного кольору: *In the greenest of our valleys / By good angels tenanted...* Тут наявний колоратив *green* у ступені порівняння. Проте переклади засвідчують варіанти перекладу колірної лексеми, серед них є і непрямі колірні номінації. В одному з перекладів залишено колоратив у прямому значенні в буквальному перекладі: *Божьих ангелов обитель, / цвел в горах зеленый дол...* (Н. Вольпін). А в іншому прикладі бачимо колоратив на позначення відтінку зеленого кольору: *В той долине изумрудной, / Где лишь ангелы скользят...* (В. Брюсов). Отже, пряма колірна номінація замінюється на непряму.

На особливу увагу заслуговують переклади рядків з філософського вірша “Ворон”, що містять колоратив *purple* — “пурпурний”. У тексті оригіналу читаємо: *And the silken, sad, uncertain rustling of each purple curtain...* Цей рядок перекладали по-різному, проте здебільшого колоративний компонент було збережено. Так, у варіантах: *Шелковый тревожный шорох в пурпурных портьерах, шторах...* (М. Зенкевич); *И завес пурпурных трепет издавал как будто лепет...* (К. Бальмонт) та *От дыханья ночи бурной / занавески шелк пурпурный...* (Дм. Мережков-

ский) наявний непрямий колоратив *пурпурний*, що використовується на позначення відтінку червоного кольору. Проте в інших прикладах немає цього кольоропозначення: його або замінено іншим колоративом, або взагалі відсутня колірна характеристика об'єкта. Напр., прикметник *пурпурний* замінено російським колоративом *алый*: *Шелковистый и не резкий, шорох алой занавески...* (В. Брюсов). А в наступних прикладах колірної характеристики загалом немає: *И под шорохи гардины в сердце множились картины...* (Н. Голь) та *Шелест шелковый глубинный охватил в окне гардины...* (В. Топоров). Як бачимо, переклад досить вільно оперує семантичними відтінками, що додають тексту кольоропозначення.

У наступному рядку з тексту-оригіналу немає прямих лексем на позначення кольорів: *The skies were ashen and sober*. — букв.: *Небеса були у попелі і спокої* або рос. *Небеса были пепельные и спокойные*. З огляду на багатозначність лексем *ashen* та *sober*, переклади цього рядка дивують своєю різноманітністю. У більшості перекладів наявний колірний компонент на позначення сірого кольору неба — або прямий колоратив *сірий*, або непрямий (як в оригіналі) кольору попелу: *Небеса были серого цвета...* (К. Бальмонт); *Небеса были грустны и серы* (К. Чуковский) або *Скорбь и пепел был цвет небосвода...* (В. Брюсов). У перекладі, зробленому М. Топоровим, з'являється okazionalizm на позначення відтінку сірого кольору: *Небеса были пепельно-пenny...* (Н. Топоров), хоча друга частина слова *—пenny* відсутня в оригіналі як на формальному, так і на семантичному рівні. А в наступному прикладі колірної семантики немає: *Небеса были хмуро бесстрастны...* (А. Курсинський).

Нижче читаємо такі рядки того ж вірша: *Them my heart it grew ashen and sober*, де наявний той самий сурядний ряд *ashen and sober*, відповідно, маємо і переклад. Н. Топоров перекладає так само, як і в попередньому випадку, використовуючи лише не ад'єктиви, а субстантиви: проте маємо переклад: *Сердце в пепел упало и в пену* (Н. Топоров). В. Брюсов залишає лише один компонент сурядного ряду, а другий, наявний у перекладі попередньої строфи, відсутній: *Стало сердце — скорбь без исхода...* (В. Брюсов). Зберігає переклад майже без змін і А. Курсинський: *Сердце стало хмуро, бесстрастно...* (А. Курсинський), залишаючи навіть ад'єктивні форми, хоч і скорочені. Деяких семантичних змін зазнає переклад К. Чуковського, який перекладає *ashen* як “сірий”, а *sober* вже не “грустний”, а “печальний”: *Стал я сразу печальный и серый...* (К. Чуковский). Проте в останньому ви-

падку збережено колірну семантику, хоча і репрезентовано її прямим колоративом.

Отже, в перекладах колірної лексики з англійської мови російською можливі такі семантичні трансформації, як заміна наявного непрямого колоративу прямим і навпаки; усунення колоративів у перекладі або — зворотний процес — додавання різноманітних колоративів на позначення незначних відтінків основних кольорів. Перекладачі здебільшого використовують узуальні непрямі колоративи, однак іноді створюють власні оказіоналізми на підставі перекладу метафор з першоджерел, серед яких домінують складні слова. Основною тенденцією перекладу колірної лексики можемо вважати збереження концептуального плану тексту, авторської ідеї, а не буквальных кольоропозначень, провідним залишається прагнення перенести фрагмент концептосфери іншої ментальності у власну, тому кожний перекладач намагається відшукати специфічні образи для цього відтворення.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Бальмонт К. Избранное: Стихотворения. Переводы. Статьи / Бальмонт К. — М.: Правда, 1990. — 608 с.
2. Брюсов В. Стихотворения / Брюсов В. — М.: Россия, 1990. — 384 с.
3. Ковальська І. В. Колористика як перекладознавча проблема (на матеріалі українських і англомовних художніх текстів): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.16 / Ковальська І. В. — К., 2001. — 20 с.
4. По Э. А. Стихотворения. Сборник [сост. Е. К. Нестерова, на англ. яз. С параллельным русским текстом] / По Э. А. — М.: Радуга, 1988. — 414 с.
5. Эко У. Сказать почти то же самое: Опыт о переводе / Эко У. — М.: Симпозиум, 2006. — 576 с.
6. Lorca F. G. Romancero gitano. Poeta / Lorca F. G. — N. Y.: Millenium, — 127 p.